



# ЗАМАН



Газета издаётся на балкарском языке с 1924 года

Интернет-версия: gazeta.zamankbr.ru

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ  
ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ

ВРЕМЯ

ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА  
КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Форум



## ЖАРЫКЪ ТЮБЕШИУЛЕ, ХАЙЫРЛЫ УШАКЪЛА, ХЫЧЫУУН САУГЪАЛАУЛА

Билдиргенибизча, Грозныйни бек ариу The Local кьонакъ юйюнде Шимал Кавказны басма органларыны VI Халкъла аралы форуму болгъанды. Аны еккинчи кюнюнде журналистле бла тубеширге РФ-ни Президентини СКФО-да толу эркинликке келечиси **Александр Матовников**, РФ-ни Шимал Кавказны ишлери жаны бла министри **Сергей Чеботарев**, Къабарты-Малкъарны Башчысыны къуллугун болжаллы халда толтургъан **Казбек Коков** эм округга кирген башха республикаланы таматарлары келгендиле.

Хар замандача, ала алгъа «Арт-резиденцияда» къуралгъан кёрмючде СКФО-ну субъектлерини экспозицияларына къарап чыкъгъандыла. Ызы бла «Цифровые медиа: новая реальность и перспективы развития» деген жыйылыуа къатышхандыла.

Анда биринчи болуп Чеченни башчысы **Рамзан Кадыров** сёлешгенди. Ол форумну бардырырга Грозный сайланганына

ыразылыгын билдиргенди. Сора республика не заманда да, кимге да ачыкъ, къоркъуусуз болгъанын айтып, бу даражалы жыйылыуа келгенле аны кеси кёзлери бла кёрюп, ызларына къайтханда уа аны юсюнден хапар айтып, анга башхаланы да ийнандырырларына ышанганын белгилегенди.

Рамзан Кадыров кеп болмай Чеченни бла Ингушетияны

араларында административ чеклени белгилеуно юсюнден келишим закон кюч алгъанын айтып, регионда республикаланы араларында болгъан блок постланы кетерирге керекди деген оюмун да туура этгенди. Ол кавказ халкъланы бирликлерин кючлендирирге жаланда себеплик этерикди, дегенди.

Ахыры 2-чи бетдеди.



### «Къабарты-Малкъар къырал филармония» къырал казна культура учреждениягъа Б.Х.Темиркановну атын атауну юсюнден Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны УКАЗЫ

Культураны айтхылы келечиси, музыкалы искусствону айнытыуа уллу къыйын салгъан Темирканов Борис Хатуевични атын ёмюрлюк этер мурадта бегим этеме:

1. Къабарты-Малкъар къырал филармония» къырал казна культура учреждениягъа **Б.Х.Темиркановну** атын атаргъа эмда аны толу атын былай тохташдырырга - «Б.Х.Темирканов атлы

Къабарты-Малкъар къырал филармония» къырал казна культура учреждение.

2. Къабарты-Малкъар Республиканы Культура министрствосу учрежденияны Уставына тийишли тюзетиули тохташхан жорукълагъа кере кийирирге борчу этиледди.

3. Бу Указ анга къол салынган кюнден башлап кючюне киреди.

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны къуллугун болжаллы халда толтургъан

К. КОКОВ

Нальчик шахар, 2018 жыл 5 декабрь, №192-УГ

Юбилей



### СЕЙИРЛИК МУЗЫКА БЛА БИТЕУ ДУНИЯНЫ СЮЙЮНДЮРЮП ТУРГЪАН ДИРИЖЁР

Совет Союзу, Россияни, Къабарты-Малкъарны да халкъ артисти, СССР-ни, РСФСР-ни, жангы Россияни да къырал саугъаларыны лауреаты **Юрий Темиркановха** бу кюнледе 80 жыл толады.

#### Искусство бла байламлыкны тагълары

Ол Нальчикде туугъанды. Аны юйюрю музыка искусство бла эрттеден да байламлы болгъанды – атасы Хату Сагидович, зарагичи жаш, Нальчикде педагогика институтну ректору, Уставланы билимлерин ёсдюрген институтну директору, КъМАССР-ни Совнаркомуну искусстволаны жаны бла управлениясыны да таматасы болуп тургъанды. Республиканы культурасыны айныууна танг юлюш къошханды.

Уллу Ата журт уруш башланганда, аны къзауатха иймегендиле, Нальчикде къойгъандыла. Бери уа Москвадан маданият бла юрешген бир къауум адамны келтиргендиле. Аланы са-

нында режиссёр, драматург Владимир Немирович-Данченко, Сталин атлы саугъаны лауреаты, театр актриса, Антон Чеховну юй бийчеси Ольга Книппер, Сталин атлы премияны эки кере да лауреаты, режиссёр Иван Москвин, СССР-ни халкъ художниги, профессор Илья Грабарь, РСФСР-ни халкъ артисти, Ленин эм Сталин атлы премияны лауреаты композитор Сергей Прокофьев эм дагыда башха белгиле адамла болгъандыла.

Ала бла къысха шагъырей болуп, Хату Сагидович къабарты эм малкъар халкъ жырлары ноталарын жаздыргъанды. Сергей Прокофьев а, Депуланы Хакимге атап, «Танкистни жырын» да мында жазгъанды.

Ахыры 4-чю бетдеди.

Жазылыу-2019

### «ЗАМАН» бла бирге болугъуз!

«Заманга» 2019 жылны биринчи жарымына жазылыу андан ары бардырылады.

Ана тилибизде чыкъгъан газетге сиз энтта да жазылырсыз, аны алырсыз, окъурсуз, ол хар биригизни кертти хапар айтыучусу, эсли кенгешчиси, огъурлу сёз негеригиз болуп турур деп ышанабыз.

Жазылыуу алты айгъа багъасы - 612 сом 78 капек.

Бизни индексибиз - 51532

## Пленар сессия

Казбек КОКОВ:

## Къабарты-Малкъарда гитче эмда орталыкъ бизнесни айнытырға, анга себеплик этерге да тынғылы право мурдор барды

Къабарты-Малкъарны Башчысыны къуллугъун болжаллы халда толтурган **Казбек Коков** Грозныйде бара турган «Инвестируй в Кавказ!» деген форумун чеклеринде къуралган «Ачыкъ селешу: Шимал Кавказны инвестиция эмда бизнесни къурарча болуму» деген пленар сессияны ишине къатышханды. Жыйылууда РФ-ни Президентини СКФО-да толу эркинлик келечиси **Александр Матовников**, РФ-ни Шимал Кавказны ишери жаны бла министри **Сергей Чоботарев**, округну регионларыны эмда федерал ведомстволаны башчылары да болгандыла.

Биринчи күн Шимал-Кавказ федерал округда инвестицияла салынырча эмда бизнесни къурарча онлары

сюзюлгендиле, халкъла аралы эмда регионла аралы бирге ишлеуно амалларына къаралганды. Анда селеше, Казбек Коков республикада агропромышленность комплексни бла туризм-рекреация сфераны айнытырча энчи эс бурулганын чертип айтханды. Къабарты-Малкъарда гитче эмда орталыкъ бизнесни къурарча, анга себеплик этерге да тынғылы право мурдор къуралганын да эсгертгенди.

Жыйылууда властыны федерал, регион органлары, айынуу амалларын излеу бла къорешген институтла, финанс структурала бла бизнесменле Шимал Кавказны регионларына къырал болушлукъ къалай берилгенине, ол къалай хайырланганына эмда



аны кёбейтуно онларына къарагандыла. Андан сора да, СКФО-ну регионлары гитче эмда орталыкъ предпринимательство, халкъла аралы кооперация бла экспорт жаны бла миллет проектлени толтурууда

не юлош къошханларыны юсюнден да барганды сёз.

КЪМР-ни Башчысыны бла Правительствосуну пресс-службасы.

## ЖАРЫКЪ ТЮБЕШИУЛЕ, ХАЙЫРЛЫ УШАКЪЛА, ХЫЧЫУУН САУГЪАЛАУЛА

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Александр Матовников а Кадырову командасы къысха заманны ичинде быллай магъаналы ишни бийик даражада къураганы ючюн ыспас этгенди. «Мен ишлеп башлаганлы бу биринчи форумду. Былтыр быллай жыйылуулары регионлада бардырырға деген оноу этилген эди. 2017 жылда ол

айныды, аллай шартла СМИ-леде кеслерини жерлерин табарға керекдиле», дегенди ол.

Казбек Коков да, министрни сёзюу андан ары бардыра, быллай тюбешуле бла селешуле округда иги жанына бола турган тюрлениуле ни асламлаға туура этерге аламант иги амал болганын чертгенди. Властылары бла



«Индекс» системалы фондну, телевидениени эмда басма изданиеларны юслеринден да къараучулаға, тынғылаучулаға, оқыучулаға жангылыкъланы не къадар терк жетдириуно, газетлени бла журналланы рейтинглерини юсюнден юлголе келтирип билдириуле этгендиле.

Ингирликде уа форумну къураганыла хычыуун жумуша кыришгендиле. Ала тюрлю-тюр-

баш редактору **Дарья Шоматова**, бек иги радио репортаж ючюн «Къабарты-Малкъар» ГТРК-дан **Эльмира Кибишева**, бек иги интернет-проект сурат репортаж ючюн **Вадим Ефремов** белгиленгендиле.

«Россия-1» ВГТРК-ны «Къабарты-Малкъар» ГТРК-сыны энчи корреспонденти **Къубаидиланы Нюржанна** уа финансла бла байламлы билдириулер ючюн «Сбербанкны»

басма органлары араларында халлы юсюнден айта, ол аны хайырлыкъла санаганды. «Анга шагъатха бюгюн кёп шартла, юлголе да келтирилгендиле. Мен оум этгенден, мындагы шүэх болум тюз да властыны бла СМИ-лени араларында халлачадыла», дегенди ол.

Кеслерини оюмларын башха башчыла да айтхандыла. Тюшден сора «Куранты» залда «Печатные СМИ в эпоху цифровых медиа» деген жыйылууда СМИ-лени келечилери **Сергей Чоботарев**, Чечен Республиканы миллет политика, тыш байламлыкъла, басма эм асламла информация жаны бла министр **Джамбулат Умаров**, «Матч ТВ» федерал спорт телеканалны баш продюсери **Тина Канделаки** бла да тюбешгендиле.

«Ведомости» залда уа «Мультимедийный проект: опыт ТАСС», «Утомленные КР1. Рейтинги, как сценка эффективности работы современных медиа» деген атла бла медиа-мастерскойла эмда интерактив панел сессияла болгандыла. Алада блогерле бла журналистле Интернетте себеплик этген



Ингушетияда ётгенди. Бизни журналистлерибиз быйыл РФ-ни Президентин айырыулары, «Машук» жаш телю форумну эмда башха магъаналы ишлени юсюнден терк эмда тынғылы билдириуле этгенлей тургандыла. Ол жаны бла иш тап къуралганды», - деп, ол регионну ариулулугъуну, ахшы адамларыны юслеринден терктерк айта, жаза, кёргозте да туургула чакъырганды.

Полпред СКФО бюгюнлюкде Россейни бек ырахатлы округларын бири болганын, мында терроризмден къоркъуу иги да азайганын чертгенди. «Саулай алып айтханда, биз мамыр Кавказда жашайбыз, бек башы - олду», - деп бошаганды кесини сёзюу Матовников.

Сергей Чоботарев а быллай форумланы магъанасы бек улуу болганын чертип, терктерк тюбеше туургула чакъырганды. Ахшы напарланы халкъга кёбюрек билдирирге кереклисин да эсгертгенди. «Округда айтырча, кёргоз-тюрча иги ишле кёпдоле, биз алға барабыз, Шимал Кавказ



лю номинациялада хорлаган журналистлени белгилегендиле. Саугъаланганлары араларында бизни жерлешлерибиз да бар эдиле. «МК-Кавказ» газетден «Бек иги материалы» ючюн **Олег Лубан**, «Къабарты-Малкъар» ГТРК-дан «Бек иги жарыкъландыруу программа» ючюн **Нелля Битокова**, «КР-Медиадан» «Бек иги сабий-жаш телю СМИ» деген номинацияда «Солнышко» журналны

энчи саугъасы жетгенди.

Аны бла Шимал Кавказны басма органларыны У1 форуму кесини ишин бошаганды. 2019 жылда СКФО-ну журналистлери форуму Дагыстанны Махачкъала шахарында бардырылыкълды.

**ХОЛАЛАНЫ Марзият.** «Заман» газетни энчи корреспонденти. Нальчик-Грозный-Нальчик.

## Хазырланыу

Омакъ назыла  
майданланы жасарыкълдыла

Жангы жылны байрамына кёп къалмаганды, аны бла байламлы Нальчикде омакъ назы тереклени орнатыу бла ишле барадыла. Быйыл ала ара шахарны Келишулюкюн, Къабарты Россейге къошулганы 400-жыллыкълны майданларында, Профсоюзланы маданият юйюно, Кырал концерт залны, «Восток» кинотеатрны, «Галерея» сатыу-алуу араны, Курзалны алларында, Кадыров орамда скверде, Вольный Ауул микрорайонда, Акъу-Суу, Хасания, Кенже эм Адих элде да салынып жасалырыкълдыла.

**Нальчик шахар округну администрациясыны пресс-службасы.**

## Къурулуш

Эм гитчелеге -  
жангы мекям

Нальчикни 31-чи номерли школундагы сабий садда эм гитчелеге деп жангы корпусну къурулушу башланганды. Мекям бир къатлы боллукъду. Анга жыйырма шар адамдан къуралган юч къауум сыйнырыкълды. Анда методика, медицина отоула эм спорт зал боллукъдула.

Бюгюнлюкде къурулушула юйю мурдоруну жерни тазалап, къзып башлагандыла. Бар ишлени да келир жылны сентябринде бошарға айтадыла. Къурулуша республиканы бюджетинден 36 миллион сомга жууукъ къоратылыкълды.



9 декабрь - Россияни Ата журтну Жигитини күню

# ЖАУДАН АРТХА ТУРМАГЪАНЛА, ОКЪДАН КЁЗЛЕРИН ЖУММАГЪАНЛА

Октябрь революциягъа дери 9 декабрь (эски орузлама бла 26 ноябрь) Сыйлы Георгийни жоруна тийишли болгъанланы байрамына саналганды. 1769 жылда Екатерина Великая Сыйлы Великомученик эм Победоносец Георгийни аскер орденин тохташдыргъанды. Ол кезиуде уа патчах Россейде ол баш кырал саугъа болгъанды, төрт даражасы бла.

Алай революциядан сора большевикле орденни, аны бла бирге уа байрамны да кетергендиле. Жаланда 1942 жылда орден Славы тохташдырылгъанды. Ол а Георгийни жоруна тенгди.

Жангы Россейде уа кыралны политика мурдору тюрленгенни бла бирге саугъаланы системасы да алышынганды. 2000 жылда Георгийни жоруна магъаналыгы кыйтарылгъанды. Ата журтну Жигитини күнюн белгилеуно юсюнден башламчылыкны уа РФ-ни Къырал Думасы этгенди.

Алай бла 9 декабрьде Совет Союзну Жигитлери, Россей Федерацияны Жигитлери, Сыйлы Георгийни жоруна эмда орден Славыге тийишли кёрюлгенле алгъышланадыла. Башха айтханда, аскер борчларын толтура, батырлыкларын, туугъан журтларына кертичиликлерин, хунерликлерин кёргозгенле сыйланадыла.

Бу баш кырал саугъа кыру генераллагъа угъай, кеслерини борчларын бет жарыкылы толтургъан, антларына кертичи болгъан, батырлыкларын кёргозген аскерчилеге да берилгендиле. Аланы арасында уа малкбар халккы жигит уланлары да бардыла. Сёз ючюн, Огъары Чемден Келеметланы Къаншау Сыйлы Георгийни жору бла орус-япон урушда жигитлиги ючюн белгиленгенди. Ол аны толу кавалериди.

Дагыда Сыйлы Георгийни орденни толу кавалери къашхатауучу жаш Эфендиланы Аслан-Алийни да сагъыныргъа тийишлиди. Ол Биринчи дуня урушда кетгенинде алыккъа 20 жылы да толмагъан эди, алай сермешледе аскер усталыгын, жигитлигин кёргозтуп, атын белгили этгенди.

Бу күнде уа Совет Союзну Жигитлерине да сый-намыс этиледди. Таулу миллетни бююнлюкде аллай эки уланы барды – Байсолтанланы Алим бла Уммайланы Мухажир. Ала бу бийик кырал саугъаны алгъанларында алыккъа жаш адамла эдиле. Алай ала Ата журтларына сыймекликни, аны жалынкакъсызлыгы ючюн жанларын да



Байсолтанланы Алим.

аямагъанларын кёргозгендиле. Сёз ючюн, Байсолтан улу СССР-ни Жигити деген атха нек тийишли кёрюлгенини юсюнден документ эки бла жарым къагъытны алады. Аны командири жазгъаныча, Балтианы илячини самолётунда душман аскерлеге къажу урушда кёкге 277 кере чыккъанды. «Ол кыйда учса да – Ханкону, Таллини, неда Ленинградны кёгюнде – фашистле жигит лётчик Байсолтановну ючюн сынадыла», - деп башланады документ.

Жыйырма экижыллык батыр илячини биз 45 хауа сермешде душманны 19 самолётун жокъ этгенди, ол санда кесинлей төртюсюн, аскерчи нёгерлери бла бирге оночюсюн, экисин а душман аэродромгъа чабыуулуккъу кезионде. «...1941 жылда 14 сентябрьде душманны беш самолёту Стрельняны тийресинде бизни аскерлеге от ачаргъа умут этдиле. Жолдаш Байсолтанов терк окуна душмангъа къажу сермешни башлайды. Кеси Ю-88 самолётну агъызады, къалгъан душман самолётла уа бизни аскерлеге жукъ да этмей алайдан къачып къутудадыла...», - деп жазылады саугъалуу документде.

Уммайланы Мухажирге уа бу сыйлы ат жаланда 1990 жылда кыйтарылгъанды. Ол заманда СССР-ни президенти Михаил Горбачев тарых тюзлюкно тохташдырып, 20-дан асла ветерангъа Улуу Ата журт урушда кёргозтген кишиликлери, батырлыкы-



Уммайланы Мухажир.

лары ючюн Совет Союзну Жигити деген атны атагъанды. Аланы арасында уа кёчгюнчюлюкно сынагъан халкъланы келечилери да бардыла: къалмукълу Эренцена Бадмаева, чеченли Мовлида Висаитова эмда таулу Уммайланы Мухажир. 1995 жылда уа Россейни президенти Борис Ельцин тогуз кырачайлы улангъа РФ-ни Жигити деген атны атауно юсюнден Указын чыгъаргъан эди.

59-чу гвардиялы стрелковый дивизионы 179-чу гвардияны стрелковый полкуну пулемёт ротасыны командири гвардий лейтенант Уммайланы Мухажир 1943 жылда июнь айда командованияны буйрукъларын бет жарыкылы толтургъаны эмда немислилеге къажу къазауатда кишиликти, батырлыкны юлгюсюн кёргозтгени ючюн Кызыл Байракны орденине тийишли кёрюлген эди.

Таулу жашха былай бийик кырал саугъа нек берилгенди? Документде айтылгъаныча, «...Привольный эл эмда 163 номерли бийиклик ючюн немисли уучлауучулагъа къажу урушда жолдаш Уммайланы Мухажир болмагъанча уллу жигитлик эм батырлык этгенди эмда сермешни кыйын болумунда подразделениягъа тюз башчылык эте билгенин кёргозтгенди. Кесини къаууму бла кырушоугъа тышген кезиуде ол уста аскерчи болгъанын ачыккълагъанды.

1943 жылда 8 майда душманла контратаканы башлайдыла. Биринчи

тизгинде танкла келе эдиле, аланы ызларындан а – автоматчикле. Бир күнюн ичине жаула былай беш контратака кырагъандыла. Уммаев башчылык этген къауум, немислилеге уллу кюранч салып, аланы барысын да тохтатханды, ол угъай, бизни аскерчиле кеслери да төрт атака бардырып, магъаналы жерни кыорулагъандыла. Уммаев ротасы бла школну мекамны кирип, анда бек аздан 100 немислини жокъ этгенди».

Анга Александр Невскийни орден берилгенде уа малкбар халкъ Орта Азиягъа бла Къазахстангъа кёчюрюлгенли бир ай толгъан эди. Сёзсюз, былай шартланы окъусанг, ол кийсюз урушну ачылыгын, кыйынлыгын да толу ангылайса. 22 жылы толгъан таулу жаш кюл тутушда душманга бетден-бетге къарап, 18 адамны жокъ этгени, дагыда ротасы бла бирге да кёп немислини кырыгъанды. Битеу бу затланы да кёз аллынга келтирсенг, бюгюн а биз аллай жигитликти эталымы эдик деп сагъышха къаласа.

Орден Славы деген даражалы саугъагъа да кёп таулу улан тийишли кёрюлгенди. Сёз ючюн, Атакуланы Муталиф аны ючюнчю даражасын алгъанды. Аны саугъалуу къагъытында былай жазылды: «1945 жылда 16 апрельде разведка бардыргъан къауумну башчысы Атакуланы Муталиф Битра элини тийресинде душманны кёргенди. Ала бла сермешни башлап, атышыну кезиунде кеси юч аскерчини жокъ этгенди. Экинчи күн а Ширатсерен элге биринчи кирип, эки немислини ёлтюргенди, бирин а жесирге алгъанды».

Неда Элбрус райондан Хочуланы Магомед Корсун-Шевченковский немисли къауумну жокъ этиу сермешлеге къатышханды. Ол 1944 жылда 3 сентябрьде Румынияда элледен бирини тийресинде сермешледе немисли офицерни башчылыгында къауумну жокъ этгени, юч аскерчини жесирге алгъаны ючюн командирлерини тилеги бла орденни ючюнчю даражасы бла белгиленген эди.

Биз бу гитче материалда таулу халккы бир неча жигит уланы бла шагъарей этгенбиз. Алай, кертисин айтханда, миллетни батыр, антларына кертичиликлерин кёргозтген жигит уланлары андан кыйда кёпдюле. Бу кюнде уа алагъа баш ура, батырлыклары ёмюрлюк болурун тежейбиз.

ТИКАЛАН ФАТИМА.

## Конкурс

### Ишчи усталыкъланы даражаларын кётюре

Элбрус районда регионла аралы колледжини (ЭРК) студентлери, производстводан мастерле эм преподавательле болушуп, профессионал конкурслагъа эмда башха эришиулеге да тире къатышадыла, жетишимле да болдурадыла. Ма алгъаракълада да чекленген онглари болгъанланы арасында ишчи усталыкъланды «Абилимпикс» деген олимпиадада Хубийланы Зухура «Тигиучю» деген ёбюмде хорлап, республиканы атындан мастер Хутуйланы Елизавета бла бирге Москвада финалгъа къатышханды.

Быйыл эришиулени регионла аралы кесегине республиканы 25 учреждениясындан 84 адам къатышханды. Конкурс онбеш компетенциядан кыралгъанды. Комиссияны санында уа 133 эксперт

болгъанды, ала кыралны бирси регионларындан да келгендиле.

Алай бла ахшы билимлерини хайрындан Элбрусну регионла аралы колледжини экинчи эм ючюнчю курсларында окъугъан Курданланы Жамия бла Антон Харитонов «Моданы технологисы» эм «Аш этиу» деген компетенцияда биринчи жерлеге тийишли болгъандыла. Алагъа диплома эм доммакъ майдалдан сора да, республиканы алчы предприятияларында ишлерча сертификатла бергендиле. Жаш адамлагъа хазырларныгъа Хочуланы Захида бла Марина Гедгафова болушхандыла.

Анатолий ТЕМИРОВ.

СУРАТДА: Элбрусну регионла аралы колледжини окъуучулары усталары бла бирге конкурса.



Ахыры.

Аллы 1-чи бетдеди.

Душман бери жете туруп Хату Сагидович партизанга чыккындан. Ол анда комиссар болуп тургандай, бир энчи жумуш бла келгенлей, фашистлени кылуна тошоуп, азаплык сынап, алай жоюлганды. Аналары Блина Питуевна отуз жылында кылуна төрт бала бла кыалганды. Анга көп кыйналыргыа тошгенди. Алай ол сабийлерин билимли этер ючюн заманын, кырыуун да кыызганамаганды. Юрийге ол заманда жалана төрт жыл бола эди.

### Къадарны бир жанына бурган тюбешну

Сабийлей Юрий кырындашы Борис бла бирге Къабарты орамда

музыкакыа угъай, таза ниетли болургыа, ариу жашаргыа да юйретгендиде.

Дирижёр боллугун а билмей эди алыкка ол. Алай духовой оркестрни концертлеринде ол такъчыккыны ары-бери айландырган адам ажайыпча кёрюннгенди анга.

### Юйден узакъда

Нальчикде башында айтылган мектепни бошагында Юрий Хатуевичге онуч жыл

вич Мусин юйретген эки класс болганды. Юрий, тилеп, тынгыларгыа эркинлиги болган студентча (вольносчетель) жазылып, ала ны дерслерине жюриуп турганды.

1962 жылда уа дирижёр факультетни студенти болганды. Юч жылдан ол анда операсимфония дирижированыны классын тауусханды. Аны бошагыны бла байламлы Ленинградны Малый опера

ырма бла сегиз жыл бола эди. Аны бийик фахмусун кёрюп, Москваны филармониясыны симфония оркестринде ишлеген Кирил Кондрашин бла Давид Ойстрах аны биргелерине Америкакыа гастрольга чакыргандыла.

1968 жылда Юрий Хатуевични Ленинградны филармониясыны Академический симфония оркестрине тамата эт-



ны оркестрине чакырылганы арасында баш дирижёрга айыргандыла. Ол анда 1992–1997 жыллада ишлегенди. Бир заманда Данияда, Америкада миллет радиону симфония оркестринде да кесин иги бла танытханды. 2000 жылда уа аны Балтимор симфония оркестрни (АБШ) баш дирижёрну эм художестволу таматасына айыргандыла.

Махтаулу жерлешибиз нечча сауыгагыа тийишли болганын айтып жетишдирген кыйынды. Аланы санында: «За заслуги перед Отечеством» I, II, III даражалы, Ленинни, «Святые Кирилл и Мефодий», «Звёзды Италии», «Екатерина Великая», «За заслуги перед Санкт-Петербургом» атлы орденле; СССР-ни (эки кере), РСФСР-ни, Санкт-Петербургну Правительствоосу, «Триумф», «Лучший дирижёр года» (2002, 2007) премияла; «За заслуги перед Кабардино-Балкарской Республикой» Черкес ассоциацияны сыйлы белгилери...

Юрий Хатуевич Санкт-Петербургну филармония обществосуну, Илмуну, промышленностьну, билим берууну, искусствону да халкыла аралы академиясыны (АБШ) членлери. Профсоюзланы Санкт-Петербург гуманитар университетини, анда Н. А. Римского-Корсаков атлы кырал консерваторияны да сыйлы докторду. Санта-Чечилия (Рим, Италия) миллет академияны академиги, Санкт-Петербург шахарны сыйлы инсанды.

Юрий Темирканов Россейде, Къабарты-Малкварда да культураны айнытуыга, тин хазнабызны саклауыга улуу эс бурады. Ол ишни болдуруу жетишимли барыр ючюн Культура инциативлени халкыла аралы фондун кыраганды.

Санкт-Петербург шахарда жашаган, дуняа ёттемлиги болган жерлешибиз энтта да бизни кёп кере кыуандырып.

**МУСУКАЛАНЫ**  
Сакинат.

## СЕЙИРЛИК МУЗЫКА БЛА БИТЕУ ДУНИЯНЫ СЮЙЮНДЮРЮП ТУРГАН ДИРИЖЁР



гитче паркчыкыа ингр сайын духовой оркестрни концертлерине жюриуп турганды. Кыыл къобучу Валерий Фёдорович Дашков жашчыкыла анда кёргенди. Ол Ашхабаддан кёчген эди бери. Кеси да аладан узакъ болмай жашаганды. Кюнлени биринде топ ойнай турган танышларына тюбеп, аланы музыка школгыа чакырганды, ары кирирге да болушханды.

Алай бла жети жылында Юрий Хатуевич ары жюриуп башлаганды. Ол, тамата кырындашы Владимирча, художник болургыа мурат эте эди, сурат ишлерге да суйгенди. Анда жетишимлери ючюн махтаулагыа тийишли да болганды.

Алай къадар анга кырындашы, эгечи бла бирге башха жол сайлаганды. Евгения Хатуевна кёп жылланы ичинде Музыка театры артисткасы болуп турганды, Борис Хатуевич а – дирижёр, композитор, Россей Федерацияны халк артисти.

Музыка школда биринчи устазы Валерий Фёдорович Юрий Хатуевични скрипкада ойнаргыа, музыканы аныларгыа юйретгенди. Трувор Карлович Шайблер а, Ленинграддан бизни республикакыа сабийлени юйретирге чакырылган композитор, теориядан окутханды. Бу эки интеллигент адам, арта Темиркан ууну айтханына кере, аны жаланда

бола эди. Андан ары ол Ленинград шахарда консерваторияны кырамында болган энчи музыка школда окуганды. Ол уллу, ариу шахар арта аны ёмюрлюк суймеклиги.

Тёрт жылы ичинде профессор Михаил Михайлович Беляковну сохтасы болуп турганды. Ол кеси заманыны бек белгиле скрипачы эди. Окуучуларыны хар бири да не жаны бла да ол ариу да, фахмулу да адамгыа ушаргыа итингенди. Михаил Михайлович кесин хар юйретген сабийине ма алай суйюргенди.

Консерваториякыа уа Юрий Хатуевич1956 жылда киргенди. Анда аны РСФСР-ни искусстволарыны сыйлы кыулукчыусу, Сталин премияны лауреаты Григорий Исаевич Гинзбург алтыда согаргыа юйретгенди. Ол культураны белгиси болуп турган шахарда Темиркан улу кёп филармония концертлеге тынгылаганды, уллу музыкантлагыа тюбегенди, сейирлик искусстволаны тюрлюлери бла танышханды. Дирижёр болургыа умуту да анда кюч ала башлаганды.

Ол заманда Ленинградны консерваториясында симфония дирижированиен Николай Семенович Рабинович бла Илья Александро-



эм балет театрында сахнага Дж. Вердини «Травиата» спектакли бла чыккындан. 1968 жылда ол дирижёр факультетни аспирантура сына да киргенди.

### Чыгъармачылыккыны ариулугу

Ал жылда окууна Юрий Хатуевич «Сюймеклик» Г. Доницетти (1968) бла «Порги бла Шайтан» Дж. Гершвинни (1972) дегенча белгиле спектакльде оркестрге башчылык этгенди. 1966 жылда уа Москвада Дирижёрланы экинчи битеуроссей эришулеринде биринчи жерге чыккындан. Ол заманда анга жый-

гендиле. Ол кыулукыа Темиркан улу сегиз жыл ишлегенди. Ызы бла Операны бла балетни Мариин театрыни директору эм баш дирижёр болганды.

Аны башламчылыгы бла теартда бек белгиле музыка спектаклье салынгандыла. Ол санда С. Прокофьевни «Война и мир», Р. Щедринни «Мёртвые души», П.И. Чайковскийни «Евгений Онегин», «Пиковая дама», М.П. Мусоргскийни «Борис Годунов»

сейде бек иги концерт биригиле саналганды.

### Гастрольла бла махтаула

Къайда ишлесе да, Юрий Хатуевич коллективи бла Европа кёп кыралларында болганды. Фахмулу дирижёрну дуняага белгиле тыш кыраллы симфония оркестрле чакырып тургандыла биргелерине ойнаргыа – Амстердамны «Концертгебау» кыууму, Кливлендни, Чи-

эм башхала. Аланы хар бири да Ленинградны, саулай Россейни да музыка хазнасына уллу кышумчулук болгандыла.

1988 жылда Юрий Темирканову Д.Д. Шостакович атлы Санкт-Петербургну филармониясыны Академия симфония оркестрине баш дирижёрну эм художестволу таматасына айыргандыла. Музыка культураны тарыхында коллектив кеси биринчи кере тамата айырганды, ол кыулукыа аны сайлаганлары дирижёрну энчи ёттемлиги. Ол ары барган бла учрежденианы сыйы иги да кётюрюлген эди – 1996 жылда ол Рос-

Юрий Темирканов, Людмила Зыкина, Майя Плисецкая, Родион Щедрин.

кагону, Нью-Йоркку, Филадельфияны, Сан-Францискону, Санта-Чечилияны, Берлини, Венаны эм башха жерлени филармония оркестрлери.

В 1979 жылда Юрий Темирканов Филадельфия эм Лондон Патчах оркестрлени чакырылган башчысы болганды. 1992 жылдан башлаб а экинчисине жыйырма жылны ичинде таматалык этгенди. Андан кеси ырызлыгы бла «Сыйлы дирижёр» деген даражалы ат бла кетгенди.

Юрий Хатуевични Дрезден филармония-



# Дарман хансла болушадыла, алай врач бла келишмей аланы хайырланьыргъа уа жарамайды

**Кесекледен (гриппден) ауруган адамга кырдык дарманла иги болушадыла. Алай аланы тохтаусуз хайырланьы турурга жарамайды. Бир битимден хазырланган багыу сууну ыйыкдан кеп ичерге керек тойюлду. Аны да алгдадан врач бла оноулашып алай.**

**Кесекле, жетел, тамакъ ауруула, аланы кыйын формалары, кышда бютюнда бек кызгаладыла. Аладан кытулууну халкъ медицинада журюютюлген амаллары кендюле. Ала бла байламлы бир талый сорууга Акъ-Сууну амбулаториясыны сабий врачы Хайырланы Зайнаф жууаплайды.**

**- Сууук тийиу башлаганлай дарманладан башха не амал этерге боллукъду?**

- Ауруй башлаганыгызыны аныглаганлай, андан терк кытуулурга халкъда журюютюлген амалладан бири - юйде ёсген каланхое битимни сууду. Аны чапыракларындан сыгылган сууну аракы бла тенг ёлчемде кыатышдырып, тамагыгызыны чайкъагызы. Андан сора да, чапыраклары ариу жууп, иги чайнап, аууда кёбюрек тутуп жутса да жарайды.

Кесекле тие башлаганлай, аны суундан бурун тешиклериригизге да 3-5 тамычы тамдырыгызы. Ол чокюртюп, бурунну ичин тазалайды, эркин солургъа болушады.

**- Жай айлада жашымы чархын чыныкдырыргъа кеп торлю амалла этип туръяна: тенгиз жагъага элтип, тузуу суу бла тамагыны чайкъатып. Кюз арты келгенлей, биягы ангинадан аурудукъ. Кыш суукълада уа не мадур? Кзуруда вируслагъа къажуа дарманла берип тур**

**ругъа сыймейме.**

- Сабийге жараша эсе, бир соханьны бла бир алманы ууакълап, анга эки къашыкъ жукъа бал кышуп, ючюсюн да тенг ёлчемде иги кыатышдырыргъа керекди. Андан кюннге юч кере бирер орталыкъ къашыкъ къабыгызы ашагъандан сора.

Ангинага дагыда алтейден бла сары чайдан (зверобой) жарашдырылган суу да иги болушурукъду. Биринчисини тамырын кзурутуп, аны ууакъ этип, 15 граммга жарым литр сууукъ суу кыюп, бир суткага кёююгъу. Андан орталыкъ къашыкъ бла кюннге 4-5 кере ичерге боллукъду.

Аны гюлюнден да бек иги дарман этиледди. Кзурутуп, бир къашыкыны толу стакан кыйнар суугъа кыюп, жарым сагъатдан сюзюгъу, хар сагъатдан бирер урлагъызы. Бу амал бронхитден кытуулурга да болушады.

Кыургъакъ сытылып ууатылган сары чайдан 30 граммны къара мияла бешага атып, ичине бир стакан аракы кыу

югъу. Бу дарман эки ыйыкдан хазыр болады. Ашагъандан сора стаканы жартысы бла бир суугъа 50 тамычы тамдырып, кюннге юч кере ичерге керекди. Дагыда аллай бир кыйнагъан жылы суугъа 40 тамычы тамдырып, тамакъны чайкъарга боллукъду.

**- Кыш сууукъла келгенлей, мен солуууму кыйналып алама. Бурун суу да кетмейди, алай, нек эсе да, солур онгум жокъду. Нафтизини, башха дарманны да кыургъа сыймейме, алагъа юйренчек болуп кыалыргъа кыоркъама. Анга бир амал бар эсе, айтсагызы эди.**

- Аурукъсунганлай, биз барыбыз да бурунбузгъа дарман тамдырып, таблеткала ичип башлайбыз. Алай хар дарманна да мардасыз хайырланьыргъа жарамайды. Аланы бирине тюзелип, аны кеп заманы терк-терк хайырланьы турсагызы, ол болушан угъай, салугъугъузгъа заран тышюрюрге боллукъду. Саусузну бурунну кыан тамырчылары тюрленедиле, сора ауруу хорлап, адамны юсюнден кетмей кыалады.

Буруннга тамдырган дарманны бир тюрлюсюн юч кюнден кеп хайырланьыргъа жарамайды. Ол болушай эсе, жумушатхан дарманлагъа кенчюгъу: шапталны жауу неди димедролну жауу суусуну бла багып кёрюгъу. Андан сора сода бла неди картоф бишген суу бла ингалиция этген да иги жарайды.

**-Кесекледен ауруган адамны ауазы кыарыгып, тюзелмей кепге дерди турады.**

- Дугъума чай болушурукъду. Кыургъакъсыган кырдыкны бир чымпысына 1 литр кыйнагъан суу кыюгъу. Бир сагъат мычыгъандан сора, сюзюп, жылылай кюннге 3-4 кере бирер стакан ичигиз.

**-Кышда аурумай кыалыргъа амал а бармыды?**

- Жукъгъан ауруула адамланы жаланда кышда угъай, кюз артында, жаз башында да кыйнагъан суу кыюгъу. Ууакъ туралган бир килограмм сарымсахны юч литр сыйынган банкага атып, юсюне 1 литр кыйнап суу кыюп, башын да жабып, жылы жерде 2-3 ыйык тутугъу. Андан сора сюзмегенлей, адырны сууугъуракъ жерге салыгызы. Бир стакан кыйнагъан сютте дарман суудан гитче къашыкъ бла бир кышуп, ашардан бир жарым сагъат алга ичигиз.

Бу дарманны ызындан сохураныгызы кызгаламз ючюн сют ичигиз. Аны кесекле бек жайылган заманда - кюз артында - башлап, жаз башына дерди ичип турсагызы да жарарыкыды.

**-Сабий ауруп бошаса да, жетели кетмей кепге созулады. Анга жараулу, сабий суююп, жийиргенмей ичерча дарман этерге онг бармыды?**

- Сабийни жетелин тыярга жараулу кеп торлю дарман этер онг болады. Бишген эки бананы тугулчугу квалмазча ззип, анга бир стакан татлы суу

кыошугъу, аны ичин акъ кастрюльга кыюп, булгъай-булгъай, сел отда жылытыгызы. Бу татлы дарманны чай орунуна терк-терк ичиригиз.

Быхыны суун сют бла тенг ёлчемде кыатышдырыгызы. Андан кюннге 6 кере бирер уллу къашыкъ ичигиз. Дагыда бир амал: жукъа балны, сары жауну, какао порошокну неди шоколадны тенг ёлчемде алып, анга бичакъны буруну бла бир ванилин кышуп, иги кыатышдырыгызы.

Аны мардасы бла тап жарашдырыгызы, шоколад жаууча боллукъду. Муну кюннге гитче къашыкъ бла бирин 3 кере кыапдырыгызы, гыркыннга жагып берирге да болады. Ызындан жылы сют ичириге унутмагызы.

Бал туздан эки-юч къашыкыны табанда кыыздырыгызы. Ол мор бет алганлай, анга 1 литр кыйнар суу кыюп, терк окуна кыатышдырып, бал туз кюйгени эритирге керекди. Бир кесек сууугъандан сора, аны стаканы беленден кёбюрюгюн кюннге 3-4 кере ичиригиз. Багыуну беш-он кюню ичинде бардырыгъа боллукъду.

Балны бла эчки жауну тенг ёлчемде бирге эритип, кыагъанакъга окуна кече кёкюрюкчигине сюртюп, юсюне кыагыт салып, пух жауулукну чулгъап жатдырыгызы. Эрттенликке, тешип, кыургъакъ быстырчыкъ бла тазалагызы.

**БАЙСЫЛАНЫ Марзият**  
хазырлагъанды.

## Мара

# Тыйгычсыз кеслерине тартхан тауушлукъ, деменгиле, ташалыкъ таула

Таула бла байламлы проблеманы юсюнден биринчи кере 2002 жылда Бирлешген Миллетлени Организациясыны (ООН) хауаны тюрленгенине эм табийгъат салган хата-палахлагъа жораланган конференциясында кетюргендиле. Ол кюнню дуняда белгилерге оную этилгенди. Аны мураты - адам улуну эсин тау тийреледе проблемалагъа бурургъады. Нек дегенде тюзде жашагъанланы кёбюсюню бу жерледегилени болумларындан хапарлары бек азды. Тау жерледе уа бюгюнлюкде бир миллиарддан аслам адам жашайды.

Дуняда таула болмагъан бир континент жокъду, ала жерни жыйырма беш процентин аладыла. Кёбюсюнде, жоюзден башлап, мингле бла километрге тизгин болуп созуладыла.

Кавказ тауланы юсюнден айтханда, ала алыкынычы жашдыла. Мында беш минг метрден аслам болгъанла асламдыла: Минги тау, Казбек, Жангы тау, Шхара, Дых тау,



Коштан тау, Мижирги эм Пушкин тау. Уллу Кавказ кеп чыранлары болган жерди. Бек кючлю уа - Минги тау тийреси. Мында жыйырма бла юч чыран барды. Ала Элбрусну тегерегин кыуршалап турадыла: Уллу эм Гитче Азау, Гара башы, Терс-Къол, Ирик, Кюкюртлю, Микелчыран эм башхала.

Дагыда Баш Кавказ тау тизгинде онбеш километрге созулган Бызынгы къабыргъа да барды. Аны бузуну кыалынлыгы 150-180 метрге жетеди. Шимал жанында кыуру кеслери айрыкмаплача сюелип турган Бештау бла Машук вулканны



магмасындан кыуралганладыла. Чегем бла Гескенти суула айырылган жерде, Огъары Чегемде, лавадан кыуралган аллай тау барды. Таула табийгъатны ариу

жерлеринден бирлеридиле. Бу тийреледе жашагъанла, солугъанла да кендюле. Алада суу, жерден чыкыган магъадан, энергия, аш, дарманнга жарагъан битимле, суула эм башха кеп затла бардыла.

Дуняны башында битеу уллу черекле тауладан башланадыла. Аланы тамашага кыалдыргъан сыфатларын



лай хапар айтадыла: "Биз кеп жерледе, кыраллада болганбыз, алай сизни тауларыгызы аланы барын да унутрадыла».

Арт жыллада белгиленингенича, таулада буз чыранла кыьстау эрип башлагандыла, тенгизлени да башларында да температура кетюрюлгенди. Ол а, тылпынуу кебейтеди эм кезде кеп булут жыйылады. Аны ючюн арт жыллада тохтамай жауунула жаууп турадыла, черекле тышына чыгып, адамланы кыйнагъандыла.

Алимле айтханнга кере, жер башында мындан жылыракъ болса, битимле эм жаныуарла да иги кесекге азайрыкыдыла. Аны себелли бюгюнлюкде таулада заповедникле, заказникле, миллет паркла ишлейдиле. Аланы сакълар ючюн, битимлеге бла жаныуарлагъа адам уллу болушурга керекди. ЮНЕСКО-ну билдирге-

нине кере, Минги эм Фудзи таулагъа барындан да кеп адам келеди. Аладан сора кеп кир-кипчик къалады. Ма ол себепден биз барыбыз да экологияны кыайгысыны кёрюрге керекбиз. Хар жылдан, онбиринчи декабрьде, дуняда Тауланы кюнине жоралап, кеп ишле тамамланадыла.

Болсада адамны табийгъатны сюерге гитчелигинден юйретирге тийишлиди. Аны себелли бу байрамны чеклеринде Быллым элни орта школунда да географиядан ачык дерс бардырылганды. Сабийлеге тауланы, белгилли альпинистлени юсюнден хапарла айтхандыла, ала уа сочиненияларын окыгъандыла, суратларын да кёрюзтгендиле. Тауланы кюнню битеу жер башында жашагъанланы байрамыды. Ол бизге табийгъатха аяулу кезден кыаргарга, аны аяргъа керек болгъаныбызны эсгертеди.

**БЕКМИЛАНЫ Омар.**  
Быллым эл.

## Жолоучулук

## АХМАТНЫ СУРАТЛАРЫН ТАЛЛИНЧИЛЕ ДА ЖАРАТХАНДЫЛА

Быйыл Эстония кесини кыларалыгыны 100-жыллыгын белгилейди. Ол байрамга Къабарты-Малкъарны делегациясы да чактырылган эди. Аны чеклеринде таллинчиле Байсыланы Ахматны «Эстонлу тишируу Кавказда» деген сурат кёрмючю эм дизайнер Ирина Мамбетованы миллет

жыйрыклары бла шагъырейленирге онг тапхандыла.

Республикадан тышында да аты кенг белгили жерлешибиз ол республикада жаз башында бир кере болганды. Апрельде аны ара шахарында «Кавказын тишируулары» деген кёрмюч бардырылганды. Анда Ахматны суратлары бла бирге

дагыда Элина Караеваны бла Александр Подваницыла да кёргюзтулген эдиле. Бу жол а Байсы улу Невинномыск шахарны тийресиндеги Подгорная эстон элли жашауун ачыклаганды.

Ол элге кюз артына жуукъ заманда барганбыз. Бююнлюкде анда асламында къартла къалгандыла. Жаш тёлү кетип барады. Суратларында элли эм адамларыны шёндюгю жашау турмушларын ачыкларга кюрешгенме. Кёрмюч кеси Ратуш майданда орналган «НорнериМаја» деген тарых мекамда ётгенди.

Эстонлула тарыхларына бек сакъ болганларын чертирге сюе. Сёз ючюн, Таллинде эрттеги мекамла болган жерде сиз бир кзурулуш барып кёрлюк туюлюсюз. Битеу жангы мекамла андан иги да узакъда ишленедиле. Нек дегенде аны эски тюрсюню бла кёрюмдюю



анда закон бла сакъланадыла, - дегенди Ахмат жолоучулугуу юсюнден хапар айта.

Кёрмючю кзураганла аны сейр халда ётдюрюу амалны сайлаганларын чертирчды. Ахматны суратларыны бир кесеги къабыргалада тагъылганлыкыга, башхаларын а Ирина Мамбетованы миллет жыйрыкларыны кийип чыкълан кызыла къолларында тутуп кёргюзтгендиле кёлгенлеге.

- Манга ол бек сейр эди. Нек дегенде бизде бир кёрмючде болмаганды аллай

зат, - деп чертгенди уста.

Къабарты-Малкъардан кюнакълагъа Эстонияны политиклери бла культура къуллукчулары жарык тубегендиле. Ара шахар жыйылыууну келечилери Карин Таммермайя бла Всеволод Юргенсон алагъа байрамларына тире къатышханлары ючюн ырызлыклары билдиргендиле.

Эстонияга жолоучулукну журналист Анна Габуева къураганды.

ТАППАСХАНЛАНЫ Аминат.



## Медиа

Тина Канделаки  
«Нюр» журналга  
эс бурганды

Бу кюнледе Грозный шахарда бардырылган «Цифровые медиа. Мир без границ» деген фестивалга кёп белгили адамла келген эдиле. Аланы



араларында белгили журналист, «Матч-ТВ» федерал спорт каналы баш продюсер Тина Канделаки да бар эди.

Ол Кавказда басмаланган тюрлю-тюрлю изданиялагъа сейри болганын билдиргенди. Малкъар тилде чыкълан «Нюр» журналны баш редакторуу къуллугун толтурган Сабанчыланы Арипа бла танышхандан сора ол издание бла шагърей болурга сюегенин да билдиргенди.

Белгили журналист «Нюрга» къарай турган кезиуде алынган сурат бююнлюкде Интернетде кёллени сейрлерин къозгъганды. Социал сетъледе аны ачып къарагъанланы саны бююн мингден атлаганды.

Бизни корр.

Адам кёп ача ишлеп, жарык жашасамы иги болур огъесе кеси кесинден къызгъанып, не тынгылы ашамай, не ариу киймей турсамы, ол ёлгенден сора уа аны ахчасы ючюн жуукъ-ахлулары бир бирлери бла жау болсаламы тапды? Шёндюгю дунияда ата-анадан къалган мюлк ючюн сабийле сюдлеге киргенлерин кёребиз кёп кере.

Алгын тубемеген ишди ол. Таулулада не заманда да ююрюню ичинде бир бирге намыс этгендиле, орамда къалмагъанды киши да. Бююн мен Хажибекирни жарсыулу къадарыны юсюнден хапарларга сюе, ол бирлеге дерс болур деп. Башха адамланы жашауда жангылганларындан хыйсап этип, акъыл жыйгъан хайырлы болур, кесинг ол затланы сынагъандан эсе.

Хажибекир озгъан ёмюрню отузунчу жылларында бир тау элде туугъан эди. Аны ююрюнде, андан сора, эки эгечи бла бир къарындашы болгандыла. Бирси таулу ююрледече, аланы да кеси къыйынлары бла жашарга, къара ишден къачмазга юйретгендиле. Жашчыкъ юйде тамата болганы себепли анга кёп жумуш жетгенди: мал кютгенди, халжарланы тазалаганды.

Саулай халкъбызга къара палах келтирген 1944 жылны март айында уа атасы, анасы, ююрю бла бирге сюргюнню чархына тошеди. Кёчгюнчюлюкню тирмени бек кюйсюз эди. Жолда къыйналгъанларын, ачыккыны, жалангачлыккыны кётюралмай, аны эки эгечи да ёледиле.

Узбекистанны ёмюрюнде да унутурукъ туюлюдю Хажибекир. Къарындашы бла къолларындан келгенича эм жуукъларына болушурга кюреше эдиле. Аталары ол къыйын, ач жыллада не амал да этип, сабийлеге билим берирге кюрешгенди. Жаш къоншу элде школга кюн сайын къырк километрин жаяу жюрюп турганды.

Акъыллы сабийчик болуп, ата-анасын бетлерин жерге къаратмасы ючюн кюндюз окъуп, кече уа мамукъ бахчалада ишленгенди. Не медет, ач да болгандыла, кийимлери да аз эди. Ол: «Улуу жаш болсам, бай боллукъма», - деучю эди. Жарпылыккы къысхан дунияда аллай жарык умут аны кёллендирип турганды.

## Болгъан иш

Жутлукъ жутхан  
Хажибекир

Школну бошайды, аскерге да барады. Анда да ата-анасына айып келтирмегенди. Ол армиядан къайтыр заманга уа ююрюю Ташкентге кёчеди. Хажибекир да, анда институтладан бирине кирип, бийик билим да алады.

Сора ата журтларына къайтадыла. Биринчи Чегемде бир гитче юйчюк алып, анда жашап башлайдыла. Колхозладан биринде тергеучю болуп ишге тохтаиды эмда жигер урунганланы тизмесинден кетмей турады. Аны итинулюгюн, ахчага, ырысыгыга не кёзден къарагъанын кёрюп, колхозну таматасы жашха кесини къызын берирге сюеди. Ариу той-он, алгъышла ...

Жаш керти да бир капекни, бир мирзеу бюртюкню зыраф этмегенди. Келинчик окъуна сейр эте эди анга. Мен быллай адам кёрмегенме, деп къууана эди. Заман терк озады, сабийле да къарап-къарагъынчы ёсдюле. Аталары уа къызгъанчдан къызгъанч бола бара эди. Эки ише ишлейди, хакъын а, сабийлерине окъуна къаратырга сюймей, кассага салып турады.

Ол жыйганы аз кёрюнюп, юй бийчесин эшиуле бла сатыуга жибереди. Сюймейди Аслижан ююнде узакъга кетерге, аллай Хажибекир а къаты болады,

ол ача къайгылыды. Сора товар алып, Улуу жюкле бла тиширууу Узакъ Востокга ашырады. Бир айдан ол керти да иги ача келтирип къайтды. Эри ахчаны кюлундан сыйырып, санап, кассага салды.

Байдан бай бола баргъанлыкыга, къызгъанч эди эр киши, юй бийчесин энтта да базарга ашырды. «Сен

Аманлыккыла уа бек огуурсуз, кюйсюз болгъандыла. Юйню тубюню башына бурадыла. Излейдиле, юй тюплерине, чардакъ башына чыгъып да къарайдыла, тапмайдыла. Къызларыны чачларын бичакъ бла кесип да къоркъуатдыла. Хажибекирге да кюл жетдиредиле.

Ол заманда да айтмайды ача кассада болгъанын. Тонаучула уа юйде тапхан затларын жыйып кетедиле. Бу ишни юсюнден низам сакъланула айтырга сюймеи Хажибекир, ала да ахчаны сыйырырга сюерле деп къоркъуп.

Ортада бир эки жыл озду. Сабийлери да кесича къызгъанч, жуукъ-ахлуну излемеген, кишини жюрютюрге сюймеген аллай адамла болуп ёсдюле. Юйюрге да къурадыла, алай къысха заманын ичинде айырылып, юйге къайтыдыла къызлары. Жашны да биринчи къатыны кетеди. Аталары уа жарсымайды. Кесини туугъан къарындашы да адамга санамайды. Аны кассада ахчасы болмагъанын кёзюне тутуп, бедихи этип турганды.

Болсада къарындашы бек тап тура эди. Ишлей да, жашай да билген, жуукътенг да жюрютген, хар жыл сайын ююрю бла курортга барып, заманын зауукълу ётдюрген адам эди.

Озду Хажибекирни жашауу. Ол ёлгенден сора сабийлери сюдлеге чапдыла, аталарыны мюлкюн юлешалмай. Кесине ушагъанды ююрю да. Бары да бир кибик жулта.

Сабий жылларында ачылыккы сынагъаны себепли дунияга къарамы да, акъылы да тюрленип къалгъан Хажибекирни жашауу тюзелмедди. Ахчасы кёп болгъанында окъуна сабийлинде сынагъан къоркъулары ычындырмадыла аны, жыкыдыла, хорладыла. Адам бир элгене, арда шау жашауу кесине келалмай къалады.

БАЙСЫЛАНЫ Марзият.





## ЖАНГЫ ОТЧЕСТВО КЕРЕКДИ

Чонай телефон бла Москвада шүёхуна сөлөшөдү:

– Алло, Кундур, салам алейкум! Къалай тураса? Игиме мен да. Республикабызда миллионерлени санына къошулурга азчыкъдан къалып турама. Сау бол, сен да алгышылык бол!.. Хау, проблема болуп сөлөшөме санга. Сен башы ишлеген адамса, ара шахарда иги бегингенсе. Аперим! Жол таба билесе бу аман дунияда... Хау, манга сени советинг керекди.

Угъай, угъай, оздурмайма! Кесинг билесе, мен кертисин айтырга сүйөгөн адамма. Москвада шөндю кавказлыла оң кеден къарамайдыла. Сен а къалай тап амал тапханса, отчествонгу тюрлендирип. Къуртавичини орунуна Кутузович болуп! Ол да акылынга къалай бла келгенди, ахырысы!

Оллахий, бу жаны бла сен Жириновскийни да озганса! Энди санга Москва да хурмет эте болурла... Ангыламай а, бек ангылайма. Ай, аперим санга! Желни къайсы жанындан урлугун алгадан сезе билесе сен. Ма акыл деген олду!..

Кундур, айып этме, мен да сенден юлго алдырга деп, аны ючон сөлөшөме. Отчество хоча тойюлдо. Шөндюго заманга келишмейди. Орсейге командировакъа барсам, отчествому айтырга ынтырылып къалама. Хау, хау... Гонаевич! Эшитилгени да хоча тойюлдо, даражасы да жокьду. Совет Союзну заманында Григорьевич болуп да турган эдим бир ауук заманга дери. Алай, Григорий деп Орсейде белгили адам болмаганы себепли ол отчество манга артыкъ уллу даража къошмаганды.

Энди, сени бла кенгешип, манга да былай бир белгили отчество кюрармы эдик дейме. Не десенг да, мен энди простой адам тойюлме! Миллионерлени списогуна къошула турама... Не зат? Суворовичми?.. Угъай, Кундур, мени атамы аты «Г» харфдан башланады: Гонай деп. Аны себепли «Г» харф бла башланган отчество излерге керекди.

Сагъыш эте келгенме да, ол харф бла башланган бир тутумлу адамны тапмаганды. Не за-а-т? Генирихми? Кимди ол а? Не дейсе?.. Французлу патчахымы? Угъай, Кундур... Канишна, шөндю тыш къыраллы атла модага кире башлагандыла. Алай мен орусла болса сюеме. Биз Орсейни бир бучагъыбыз. Андан кенгге кетерге жарарыкъ тойюлдо.

Не за-а-а-т?.. Гетмановичми? Ол а кимди? Юзбеклиле суу сугарыуучу гетменгеми айтаса?... Сора уа?.. Укра-

инлы Гетманмы?... Тейри, билмейме, Орсейни къоюп, Украинага къабыргамы жарашдыраллыкма деп. Бютюнда шөндюго политикага къере. Хау, хау, тынгылап турама. Гончаровму дейсе? Кимди ол а? Жазыучуму? Эшитмегенме, оллахий, аллай жазыучуну уа.

Угъай, Кундур, бирин да жаратмайма. Генералланы, маршалланы арасында жокьмуду «Г» харф бла башланган адам?.. Гусармы?.. Да ол а бош атлы аскерчини аты ушайды да!.. Ариу эшитиледими?.. Угъай, шүёхум, сен Кутузович болуп, мен а Гусарович болаллык тойюлме. Тау атмы дейсе?.. Къалай?.. Гималай! Да ол а бек уллу тауду, алай ол мени орус къатышым болганын черталлык тойюлдо.

Угъай, Кундур, манга аны бөкем эшитилгени керекмейди... Не дединг? Генераловичми? Да ол адам ат тойюл ушайды да? Эшитилген а бек залым эшитиледи! Алай къалай эсе да фальшивкага ушайды. Андан эсе, башка тюрлю... Гайдаровичми? Угъай, угъай, ол, Чубайс бла бир болуп, совет халкыны тонаганды. Аллаи отчестводан эсе, Шайтанович окьуна болсун! Айт, айт... Горбачевичми? Аллах сакьласын! Сагъынган да этме! Аллаи отчество бла Орсейге барсам, табанны жетдирип къыстарыкъдыла.

Тейри, къарайма да, сен мени бет жарыкълы эталмайса, шүёхум. Не зат, не зат? Энтта бир къайтарчы! Аха, ма бу айтханын шөндюго жашауа аламан тап келишеди! Губернаторович! Оллахий, бек жаратдым! Шөндю Орсей тюрюндөн башына дери губернаторланд толганды. Ким биледи, отчеством Губернаторович болса, бара барган дунияда мен да ашлау тегенени бир къыйырына илинип къалырга да болурма! Сау бол, Кундур, аламан отчество тапдынг манга. Бюгон окьуна, МВД-да шүёхума барып, паспортуму жангыртайым! Хайда, сау къал!

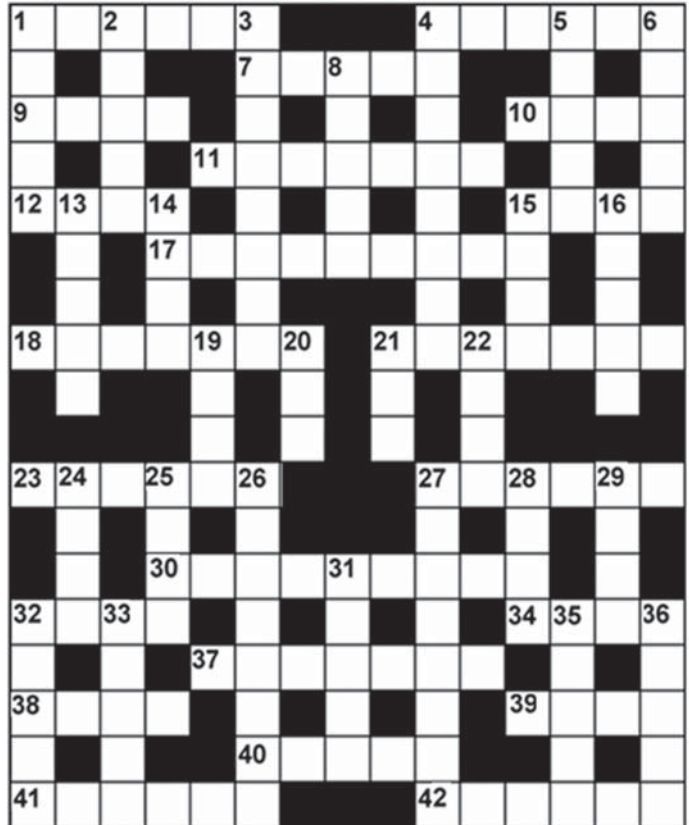
Чонай къуанчлыды, телефонну чолпусун жерине салды. Ма энди тап болду... Чонай Губернаторович! Энтта дейсе!.. Мындан алда Санкт-Петербургда барганында, къонакъ юйде Чонайга люкс номер берирге унамай къыйган эдиле, паспортунда жазыулага бюсюремей. Энди уа Матвиенко кесини особнягына къонакъга чакырып къоярга боллугуна окьуна Чонай арталлыды ишексизди.

ТОКУМАЛАНЫ Жагъафар.

## СЁЗБЕР

**ЭНИНЕ: 1.** Бахсан ауузунда эски эл. **4.** Сыйлы таш. **7.** 3-4-жыллык къой. **9.** Амалсыз юйчюк. **10.** Жайыкъ деп атагандыла ол уллу сууга къазахлыла, таулула да. **11.** Керексиз, телисине сөлөши. **12.** Гитче бармакъ, Кытайга да айтхандыла алай. **15.** Картоф къурт. **17.** Мюшкери. **18.** Малны аллай къалагына къарап, болукьну биледиле. **21.** Кышыны аты. **23.** Ол ашха татыу берген хандан сууап суу да этедиле. **26.** Бир затны бири бла бирчалыгын теглешдириу. **30.** Эринчеклик. **32.**

кереги. **2.** Тас болган тил. Ол жаланда доктор къагытлада сакьланады. **3.** Бир затны халын сөзле бла ангылатыу. **4.** Къартла аны юсюнде тилек этедиле. **5.** Бир затда чек. **6.** Жаяу жолчукъ. **8.** Ышангысыз адам. **13.** Аны бла чабакъ тутадыла. **14.** Бахсан ауузунда жер аты. **15.** Кыамш аллай жерде ёседи. **16.** Чалы этгенде керек зат. **19.** Адамны иннети. **20.** Шыйырдан келген жарыкъ. **21.** Ыннага алай да айтадыла. **22.** Аскер макьам. **24.** Осетини. **25.** Меккага барып къайтханыны аты. **26.**



Гитче минчакьчыкъ. **34.** Къл бла этилген суу ыз. **37.** Ол кишини аты бла тукум кууралганды Бахсан ауузунда. **38.** Эпосну жигити. **39.** Шаркъ къыралда къуллукьчу. **40.** Буз кёпюр. **41.** Мамукьдан этилген, тышы жылтыраган къалын жумач. **42.** Аягынг бир затха тийип, жыгылгырга оз къалыу.

**ЁРСИНЕ: 1.** Агъч бла кюрешгенни

Къаргышылык деген сёзну синоними. **27.** Ала къайда да юлюсюз къалыучудула. **28.** Сырт. **29.** Сабанны, бахчаны чеги. **31.** Иш хакьынги алдан берилген кесеги. **32.** Хар ким къубултуучу адам. **33.** Спорт бла кюрешу, эришуге хазырлануу. **35.** Проза жанр. **36.** Ол кюз артында къагдады хансы.

## Сакьлыкь

## Газ приборланы хыйлачыладан алмагъыз

«Газпром газораспределение Нальчик» компания республикада жашаганданы сакь болурга чакьырады. Андан билдиргенлерича, шөндюледе хыйлачыла, юйлеге жюрюп, отоуда газны къалай бир болганын тинтген приборла сатып алырга кереклисин айтып айланадыла.

Арт заманлада, белгилисича, республикада бир неча кере газ атылып хата салганды. Ма ол сатыучула да, аллай шартланы келтирип, адамланы жунчутады-

ла, аллай приборланы алмаганды, газны кесерикбиз деп къорькутадыла. Газ бла жалчытхан компанияда уа аллай ишле законсуз болганларын белгилейдиле.

- Бизни службасызны келечилери аллай сатыу бла кюрешмейдиле эмда абонентлеге ол неча бу приборну алыгысы деп айтмайдыла. Сагъынлган оборудование бизде экспертизаны ётмегенди. Хыйлачыла келсе полицияга билдиргиз, дейдиле компанияны пресс-службасындан.

## ГАЗЕТНИ 147-чи НОМЕРИНДЕ БАСМАЛАНГАН СЁЗБЕРНИ ЖУУАПЛАРЫ:

**Энине: 5.** Ноьгана. **6.** Оразык. **9.** Шулуу. **10.** Талау. **11.** Ачъыч. **12.** Турна. **16.** Акь-баш. **18.** Барамта. **19.** Алауган. **20.** Нагьжур. **21.** Балаууз. **22.** Ораза. **25.** Таулу. **30.** Аtima. **31.** Керти. **32.** Балта. **33.** Метеке. **34.** Учунуу.

**Ёрсине: 1.** Чолпан. **2.** Тажал. **3.** Толан. **4.** Чыпчыкъ. **7.** Тулу. **8.** Сыра. **13.** Рузлама. **14.** Къанатуат. **15.** Атлаууч. **17.** Бодуркъу. **23.** Рота. **24.** Земзем. **26.** Атауул. **27.** Литр. **28.** Чегет. **29.** Оглукъ.

## Учундательле: Къабарты-Малкъар Республиканы Парламенти бла Правительствоосу

Баш редактор  
АТТАЛАНЫ Жамал

## РЕДКОЛЛЕГИЯ:

ТЕКУЛАНЫ Хауа (баш редакторну орунбасары),  
ЖАНГУРАЗЛАНЫ Нажабат  
(баш редакторну орунбасары),  
ТОКЪЛУЛАНЫ Борис (жууаплы секретары),  
МОКЪАЛАНЫ Зухура,  
МУСУКАЛАНЫ Сакинат,  
ТИКАЛАНЫ Фатима,  
УЛБАШЛАНЫ Мурат.

## ТЕЛЕФОНЛА:

Редакторну приёмный - 42-63-01. Баш редакторну орунбасарлары - 42-38-21, 40-04-82. Жууаплы секретарь - 42-66-85.  
Секретариат - 40-93-62. Корректорла - 42-63-52.

Газет Басманы эм асламы информацияны эркинликлерин къоруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда 2016 жылда 19 декабрьде регистрация этилгенди.  
Регистрация номер — ПИ № ТУ07-00118. Индекс - 51532

Газетни басмагъа "КъМР-Медиа" ГКУ-ну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет "Тетраграф" ООО-ну типографиясында басмаланганды.  
Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 33

Номерге графикге къере  
19.00 сагьатда къол салынады.  
20.00 сагьатда къол салынганды.

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН  
ЧЫГЪАРГАНЛА:

Тикаланы Фатима -  
дежурный редактор;  
Ахкъебканы Жаннета -  
(1,2,3,12-чю бетле),  
Геляланы Валентина -  
(4,11-чи бетле),  
Зезаланы Лиди - (9,10-чи бетле) - кор-  
ректорла.

Тиражы 1390 экз. Заказ № 1210  
Багъасы 15 сомду.

РЕДАКЦИНЫ ЭМ  
ИЗДАТЕЛЬНИ АДРЕСИ:

360000, Нальчик шахар,  
Ленин атлы проспект, 5  
электронный почтасы:  
elbor\_50@mail.ru